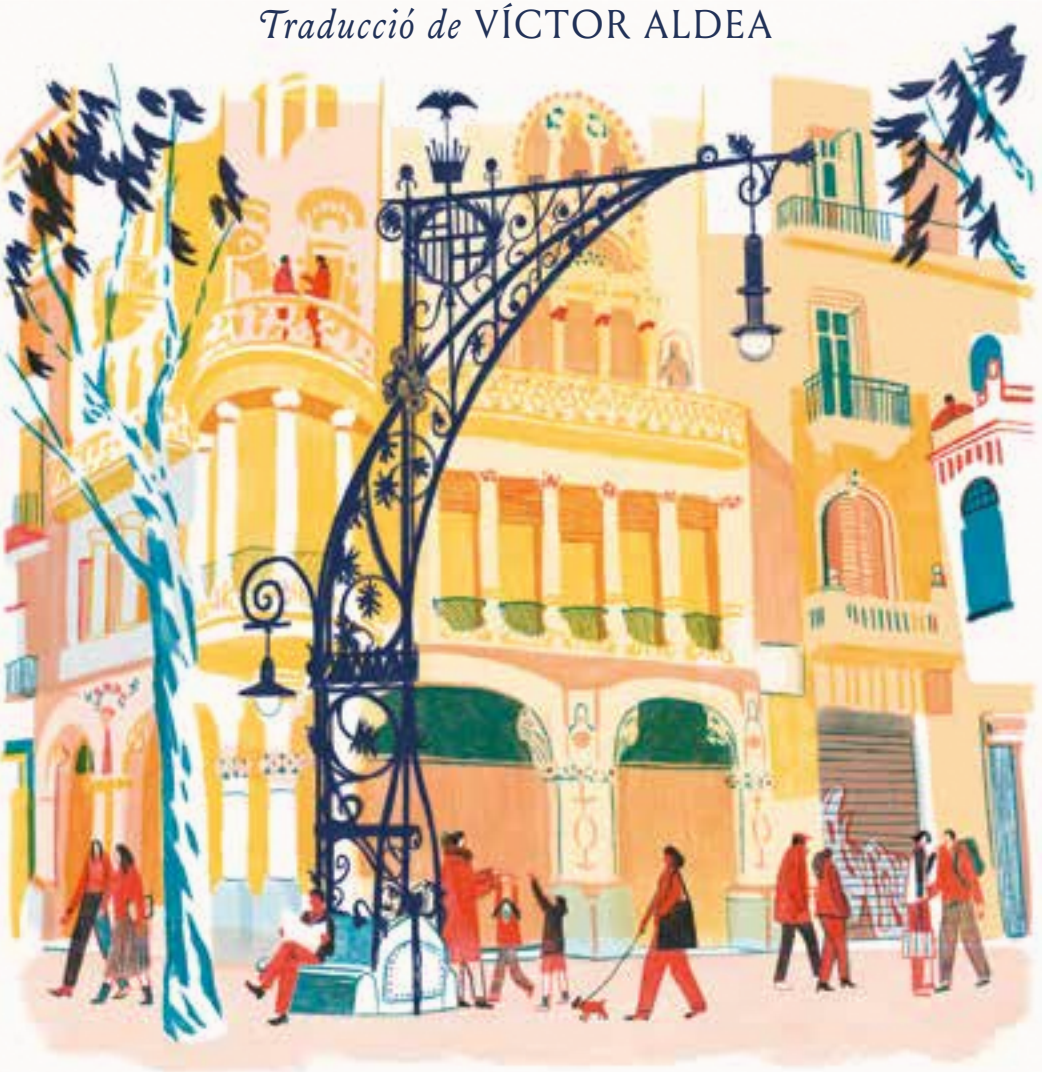
COLM TÓIBÍN

HOMENATGE A BARCELONA

Traducció de VÍCTOR ALDEA

Nota editorial

L'homenatge a Barcelona que teniu a les mans va ser escrit a finals dels anys vuitanta del segle passat, a partir de l'experiència i l'atracció que sentia –i continua sentint– Colm Tóibín per la capital catalana des que hi va viure per primer cop, a mitjan anys setanta, però també gràcies a una documentació exhaustiva i nombroses converses amb historiadors i especialistes en la ciutat en aquella època. Amb motiu de la gran transformació que van suposar els Jocs Olímpics del 1992, Tóibín hi va afegir el darrer capítol.

Es va publicar per primer cop en anglès l'any 1990 (ed. Pan Macmillan), i no va arribar en català fins al 2003 (ed. Columna). S'ha traduït a diverses llengües, i al territori anglosaxó segueix ben vigent, amb reimpressions habituals i nous formats, com l'audiollibre. Però, tot i ser part de l'univers d'un escriptor il·lustre i estimat a casa nostra, feia anys que era impossible de trobar en la nostra llengua, ja que estava exhaurit, descatalogat, introbable.

Ara Llibres i l'Ajuntament de Barcelona ens hem aliat per posar a l'abast dels lectors i les lectores del present, més de trenta-cinc anys després que l'obra s'escrivís, aquesta edició especial revisada, actualitzada, amb pròleg exclusiu de l'autor i amb noves il·lustracions capitulars de Pau Gasol Valls. No hi hem afegit notes aclaridores al peu de pàgina per actualitzar les dades, per no interrompre la lectura i perquè no perdi, així, l'encant i el poder seductor d'aquesta obra de Colm Tóibín.

Llegir-lo amb ulls d'avui provoca, a qui coneix la ciutat, un efecte nostàlgic i estimulant, entre l'estranyesa i la familiaritat. Molts dels indrets que Tóibín esmenta s'han transformat de manera radical, les últimes dècades: els menús del carrer de l'Argenteria ja no els serveix el Senyor Parellada, sinó el restaurant Carmina, i bars com el San Francisco, al carrer de Casanova, o l'Egipte, al darrere de la Boqueria, fa anys que van tancar per donar pas a altres negocis. En aquells temps, no era cap raresa trobar-se veïns i veïnes baixant les escales de la Casa Milà, i encara s'havien de vendre milions d'entrades a la Sagrada Família perquè la torre de Jesús comencés a marcar-ne el punt àlgid. En aquestes pàgines, també segueixen vives personalitats il·lustres que ja no són entre nosaltres, però que han marcat el bategar de la ciutat, com ara Carme Farré, que va dedicar més de dues dècades al Museu Nacional d'Art de Catalunya, o l'arquitecte Oriol Bohigas. Tampoc la societat no s'ha mantingut immòbil: a l'època en què Colm Tóbín va viure i escriure a Barcelona, Jordi Pujol era el president de la Generalitat, i, des que es va redactar l'últim capítol, ja són cinc les persones que han ostentat la vara de comandament de l'Ajuntament.

Barcelona és la mateixa, en essència, però està en evolució constant, i els seus carrers i els seus habitants són protagonistes d'aquesta metamorfosi. Convidem els i les lectores a llegir aquest llibre, doncs, com un preciós viatge al passat, que ens permet endinsar-nos en una versió analògica de la ciutat per copsar-ne l'ànima i alhora, potser, entendre millor la Barcelona actual i el futur que dibuixa dia a dia.

Pròleg

La ciutat ha canviat. La ciutat continua igual. Hi ha coses del passat recent que ja semblen plomes al vent, i que amb prou feines seran recordades. Per exemple, quan vaig escriure *Homenatge a Barcelona*, encara es podia veure el propietari del Bar del Pi, a la plaça del Pi, palplantat a la porta del local. Amb aquell aspecte esquerp, tan seu, el bigoti caigut i la mirada sardònica, era com un artista, una mena d'icona. Imprès als sobrets de sucre amb què servia el cafè, hi havia un dibuix traçut de la seva fesomia.

Algunes de les botigues dels carrers de la vora continuen igual, i d'altres han canviat, com en qualsevol ciutat gran. Però el canvi més evident l'han causat els creuers i el turisme de masses. Hi ha massa botigues de foteses i de souvenirs, massa gelateries, massa restaurants de menjar ràpid. Documenta, la gran llibreria que hi havia al carrer del Cardenal Casañas, s'ha traslladat a l'Eixample. Els seus aparadors eren veritables obres d'art. I alguns negocis de tota la vida perduren com monuments, com ara la Ganiveteria Roca, a la plaça del Pi, o alguns tallers del carrer de Petritxol, a banda de la galeria d'art d'allà mateix, la Sala Parés, per descomptat.

Vaig escriure *Homenatge a Barcelona* entre el 1988 i el 1989, però en realitat es remunta a la primera època que vaig passar a la ciutat, entre el 1975 i el 1978. Per tant, ara escric aquesta introducció amb dos tipus de nostàlgies enfrontades: la primera, per una ciutat que emergia de les calamitats de la dictadura i la repressió. Vaig ser testimoni de com les llibertats que associem amb la vida cosmopolita començaven a

obrir els ulls i a despertar-se de debò, després d'un son llarg i forçós. Aquella experiència em va marcar, i no vaig tornar a veure res semblant fins que vaig ser a l'Europa de l'Est el 1990.

La segona mena de nostàlgia que sento és per la ciutat on vaig escriure i treballar el llibre, aquella Barcelona que tant s'agradava, commemorant l'Exposició Universal del 1888 mentre es preparava per a la seva pròpia efemèride, els Jocs Olímpics del 1992.

Les últimes dècades, però, Barcelona s'ha convertit en una ciutat els habitants de la qual sembla que s'esbargeixin lamentant els últims canvis. Com a tants d'altres, a mi m'encantaven els antics xiringuitos, i els restaurants de peix tronats de la Barceloneta que donaven a la platja, si és que aquesta és la paraula indicada per al que hi havia allà aleshores, una mica de sorra bruta banyada per una aigua repugnant. I quan aquells locals van desaparèixer per donar lloc a la nova platja artificial i als restaurants moderns i anodins, jo també vaig trobar a faltar les velles barraques. No trobava cap valor en aquelles innovacions, en aquella ciutat dissenyada.

Però aquest sentiment, al seu torn, va donar pas a una nova afecció per tot el que era nou. Vaig començar a trobar el gust al mateix lloc la creació del qual havia lamentat. I encara ara m'agraden les platges noves. Els restaurants nous són bons. Gairebé puc dir que m'agrada ficar-me a l'aigua renovada.

Barcelona continua sent una ciutat de meravelles. Després de publicar aquest llibre, hi va haver una gran transformació a la zona que queda al darrere del Liceu, el que havia format part del que temps enrere es coneixia com «el barri xino», deteriorat, brut, hostil i perillós, quan vaig arribar a la ciutat la primera vegada. El miracle és que un gran nombre de pakistanesos, la majoria, homes, va venir a viure i treballar en aquests carrers. D'entrada, hi van obrir botigues nocturnes, que calien molt a la ciutat, i després locals per comprar telèfons mòbils barats, igualment necessitats. Llavors hi van començar a obrir barberies i carnisseries. Les barberies de vegades semblaven més aviat cercles socials per als barbers i els seus amics. Seure allà dins perquè et tallessin els cabells era una manera d'observar de prop aquell valerós nou món

de la immigració que s'obria pas, encara que només fos a través d'un mirall.

Estava sorgint una ciutat nova. L'arribada d'aquests catalans nous va coincidir amb la creació d'un espai com és la rambla del Raval, un dels nous paisatges urbans onírics de la Barcelona postolímpica.

Homenatge a Barcelona és una instantània de la ciutat en un moment particular. Em va permetre investigar alguns aspectes de la història de la ciutat que sempre m'havien cridat l'atenció o que m'havien picat la curiositat. Com va ser la Guerra Civil a Barcelona? Què se'n va fer, dels anarquistes? On va viure Picasso i fins a quin punt es va involucrar en la vida catalana? Qui va ser Joan Miró? Com es va aixecar la ciutat medieval? Què va desencadenar l'extraordinària floració de l'arquitectura catalana de finals del segle XIX? Com es va construir l'Eixample? Què diferenciava Antoni Gaudí de la resta?

El 1988, vaig passar la majoria de dies entre setmana estudiant a la biblioteca de la Fundació Miró i a la Biblioteca Nacional de Catalunya, a l'antic Hospital de la Santa Creu. Vaig entrevistar tothom que volgués dedicar-me temps. Moltes d'aquelles persones ara formen part de la història. Molts també han passat a millor vida.

Sobretot, però, el que vaig fer, el temps que vaig passar treballant en aquest llibre, va ser viure els carrers. M'hi quedava fins tard, assistia a concerts i a manifestacions, llegia els diaris i també intentava entendre el que passava a la resta del territori català.

Les últimes dècades, Barcelona ha fet el que sap fer millor: ha après a absorbir la influència i l'afluència de l'exterior. Quan un tipus d'afluència s'ha tornat excessiu, com és el cas del turisme, per exemple, la ciutat ha aconseguit confinar els turistes a una sèrie de carrers del centre. Per tant, si no vols veure turistes, només cal que t'allunyis de la Rambla, el Gòtic i la Barceloneta.

De la mateixa manera, si no vols veure com s'eleva inexorablement la Sagrada Família, el temple expiatori, mantens la distància amb els carrers que la circumval·len, plens no només de turistes, sinó també de botigues i restaurants que enriqueixen l'experiència dels visitants, però que no fan cap bé a ningú més. A mesura que s'erigeixen, les torres i les

agulles cada vegada es tornen més invisibles als ulls de molts barcelonins, i més vistoses o exòtiques per als turistes i els forasters.

La ciutat s'ha convertit en un mosaic d'enclavaments discrets que es donen suport mútuament. Avui en dia, és possible viure a Barcelona i parlar només en català, o només en castellà, o principalment en anglès, o principalment en urdú. És possible viure Barcelona com una gran metròpolis catalana o com un espai cosmopolita exemplar. O com totes dues coses alhora. O com una ciutat plena d'espais acabats d'estrenar, o com una ciutat embruixada per dues èpoques heroiques: el segle XIV i els últims compassos del XIX. Fins i tot es poden albirar, fent un tomb per la ciutat, imatges de les figures magistrals que van sortir d'aquí i van canviar el món.

A les seves memòries, *Reflexions de Pau Casals*, el violoncel·lista, que seria una d'aquestes figures, explica l'anècdota que un dia del 1890, quan tenia tretze anys, va trobar les partitures de les sis *Suites per a violoncel sol* de Bach en una botiga de música del carrer Ample, el mateix dia que el seu pare li va comprar el primer violoncel de mida completa. «Em vaig posar a fullejar partitures. De cop i volta, vaig trobar un grapat de folis arrugats i descolorits pels anys. Eren una sèrie de suites de Johann Sebastian Bach, per a violoncel i sense acompanyament! Me les vaig mirar meravellat: *Sis suites per a violoncel sol.* Quina màgia i quin misteri devien amagar aquelles paraules, vaig pensar? No havia sentit a parlar mai de l'existència d'aquestes suites. Ningú, ni tan sols els meus professors, me n'havia dit mai res. Em vaig oblidar del que ens havia portat a la botiga. No podia fer res més que mirar-me aquells fulls i acaronar-los. Aquest record mai se m'ha difuminat. Encara avui, quan em miro la portada d'aquesta música, em transporto a aquella botiga vella i fosca, amb una tènue flaire de mar. Vaig afanyar-me cap a casa, aferrant-me a les suites com si fossin les meves joies de la corona. Els dotze anys posteriors les estudiaria i les assajaria cada dia».

Conèixer històries com aquesta, gràcies a la recerca que vaig fer per escriure *Homenatge a Barcelona*, encara enriqueixen més l'experiència de ser a la ciutat, li confereixen una mena de densitat, una profunditat. Avui, pots meravellar-te davant d'una gelateria nova o plantejar-te que

el problema dels vianants al centre és el problema del trànsit a Barcelona, i, al cap d'un instant, pots passar per davant del Liceu, on es concentra bona part de la història de la ciutat.

Un dissabte de juny del 2004, vaig anar al Liceu per escoltar Bob Dylan tocant en el segon de dos concerts. Facis el que facis al Liceu, has de tenir present la bomba. El 1893, un anarquista va llançar dues bombes grosses —conegudes com a «bombes Orsini», que eren com granades grosses amb punxes— a la platea del Liceu, els seients més cars, durant la interpretació del *Guillem Tell* de Rossini, i va deixar vint persones mortes i moltes més de ferides. Com que un dels explosius no va esclatar, va acabar fotografiat i exhibit, la qual cosa encara va atemorir més la gent.

El que em va sobtar més del concert de Dylan va ser com de vell s'havia tornat tothom, inclòs el mateix Dylan. La majoria d'aquell públic havia estat prou jove per sentir l'emoció desfermada de la Barcelona dels anys posteriors a la mort de Franco, aquells anys de manifestacions, aquells anys de grafitis i pòsters, aquells anys que tot el jovent tenia discos de Lluís Llach i de Maria del Mar Bonet i del mateix Bob Dylan.

Ara érem tots grans. Quin remei.

Quan els llums es van atenuar i la música va començar a sonar, al principi no vaig caure que Dylan en persona ja trepitjava l'escenari. El piano en què es recolzava mirava cap enllà, i els llums no s'havien acabat d'encendre del tot. Quan va quedar clar que aquella figura era Dylan i no un altre, un silenci estrany va inundar el teatre. No va ser com un crit ofegat, sinó més aviat l'estupefacció de tenir-lo allà al davant. Cap al final, però, Dylan es va moure a la dreta de l'escenari i va emergir de rere el piano. Va ser un gust, veure'l.

Vaig mirar al voltant per la sala del teatre, i llavors als nivells superiors, des d'on aquell home havia llançat la bomba el 1893. Però només vaig pensar en això un moment. Era prou d'hora, encara no s'havia fet fosc. Al carrer, Barcelona es preparava per a la rauxa i el rebombori d'una nova nit de dissabte.

COLM TÓIBÍN, març del 2025

Per a Bernard Loughlin, Mary Rogan,
Toni Strubell i Karmentxu Pastor

CAPÍTOL 1

DRACS I DIMONIS

Recordo la humitat estranya d'aquell primer setembre a la ciutat. Recordo les olors ràncies i el soroll continu de les persianes metàl·liques que pujaven i baixaven. Recordo el soroll dels cotxes i de les motos que reverberava contra els antics edificis de pedra, les petjades i les veus que ressonaven als carrerons. Era l'any 1975, dos mesos abans de la mort del general Franco. Tenia vint anys i acabava d'arribar a Barcelona.

Els edificis de la Rambla, el passeig llarg i ple d'arbres a banda i banda entre la plaça de Catalunya i el port, eren tan diferents com els rostres que et repassaven durant un instant abans de deixar-te enrere. La Rambla, animada a tota hora, era un món nou per passejar-hi amunt i avall i descobrir-lo. Els quioscs on es venien llibres i diaris estaven oberts de dia i de nit. Durant el dia, en una part de l'avinguda, hi havia parades que venien flors, i a l'altra, quioscs on es podien comprar animals. La gent es passava hores i hores asseguda a les taules de les terrasses i observava els vianants.

Jo no sabia ni un borrall de castellà, però entenia que la Rambla tenia els seus propis costums, les seves pròpies normes. Les prostitutes, per exemple, no semblava que pugessin del port fins més enllà d'un punt determinat. També era cert que ningú no semblava anar a cap lloc en concret. Feia l'efecte que la majoria de la gent passejava amb tota la calma del món. Els diumenges al matí les famílies omplien la Rambla, sortien a passejar amunt i avall sota l'ombra dels plataners. Jo ficava el nas a tots els bars. M'aturava davant dels quioscs i provava de desxifrar els titulars dels diaris i els títols dels llibres.

Una nit, quan era a tocar de la catedral, vaig anar a parar a una placeta a la qual s'accedia a través d'un carreró estret. Era tranquil·la i fosca i quedava amagada. Un dels murs havia estat molt malmès per l'efecte de la metralla o de les bales. Mentre m'hi vaig estar ningú no va creuar el carreró i l'únic so que se sentia era el fil d'aigua d'una fonteta que hi havia al bell mig de la plaça.

Vaig començar a visitar sovint Ciutat Vella. Frisava perquè es fes de nit, quan els fanals s'encenien ben amunt en els murs i els carrers prenien un aspecte tenebrós, espectral. Aquell era el món de la baixa edat mitjana de mestres artesans, picapedrers, maçons, escultors i arquitectes, que havia sobreviscut, de manera intacta, al bell mig de la ciutat.

Quan vaig trobar feina de professor i vaig decidir estar-m'hi una temporada, vaig començar a estudiar-ne la llengua; quan va arribar el mes de gener, estava convençut que havia progressat una mica. Un vespre em van convidar a sopar a un piset del barri Gòtic. Els amfitrions eren fills de la ciutat. A mesura que la conversa avançava, em vaig adonar que no entenia ni una paraula del que deien. Totes les nits que havia esmerçat estudiant amb afany les subtileses i les singularitats de la gramàtica espanyola no m'havien servit per a res. No va ser fins que algú va disculpar-se per parlar en català i, per tant, per excloure'm de la conversa, que no vaig entendre el problema.

Ells i les seves famílies i amics, em van explicar, parlaven el català com a primera llengua, tot i que també dominaven el castellà. Això no obstant, la majoria no el sabien escriure, i ben pocs eren els que mai havien llegit un llibre en català. Aquella no era una llengua, em van fer saber, que només es parlés als pobles i en indrets aïllats. Era la llengua de les classes pròsperes de Barcelona. Franco n'havia prohibit l'ús públic el 1939.

El català, vaig descobrir, no és cap dialecte del castellà, ni del provençal, tot i que hi manté semblances prou estretes. Hi ha paraules (*casa*, per exemple) que són iguals que en castellà; d'altres (*menjar*) s'assemblen als mots francesos i italians. La majoria de paraules que es refereixen a fruites, verdures i espècies no tenen res a veure amb les paraules castellanes. La manera com el català construeix el pretèrit perfet

compost no té relació amb cap altra llengua; la flexió del pretèrit imperfet és més o menys semblant a la del castellà, i el pretèrit plusquamperfet de subjuntiu es forma igual que en italià.

El català és una llengua purament llatina. No hi existeix cap mena de so àrab; per tant, la pronúncia del mot *Barcelona* no inclou el so *th* com passa a la sèrie *Hotel Fawlty*. En català, els sons són aspres i velars. La llengua és plena de substantius curts i aguts, com ara *cap*, *fill i clau*, i verbs que comparteixen un so similar: *crec*, *vaig* i *vull*.

Quan vaig començar a aprendre català, el 1976, no el necessitava només per seguir les converses als sopars, sinó per saber què cridava la gent al carrer, per llegir les pintades a les parets. Aquell any, la llengua que havia estat preservada per les classes mitjanes de la ciutat i que, d'ençà de la Guerra Civil, s'havia fet servir, majoritàriament, a casa, va sortir al carrer amb empenta.

L'any 1977 era ben bé com si mai no hagués estat prohibida. La nova Espanya estava preparada per concedir una certa autonomia a Catalunya i un cert respecte oficial a la llengua catalana. Els anys que vaig viure a Barcelona, la Rambla va deixar de ser el centre de la vida a la ciutat per esdevenir el centre del dissentiment polític, on la multitud enfurismada arremetia contra la policia, on es llançaven gasos lacrimògens i pilotes de goma, on es produïen càrregues a cops de porra. Cada matí, en enfilar Rambla amunt per anar a la feina, havia de passar pel costat de jeeps plens de policies que, vestits de gris, s'estaven palplantats i apuntaven els vianants amb les metralladores. Quan vaig abandonar la ciutat el 1978, però, la Rambla ja tornava a ser el que era; la democràcia, si més no en aquells moments, estava afermada i els barcelonins podien tornar a passejar amb llibertat per la Rambla i repassar-se els uns als altres de manera fugaç.

Vaig tornar al meu país, i al llarg dels anys vaig anar de vacances a Barcelona unes quantes vegades. A Irlanda de tant en tant em trobava algú que parlava català. Tornar a sentir aquesta llengua m'ho feia recordar tot: la bonica Ciutat Vella, les pintades en vermell als murs de la catedral, l'agitació política, l'olor d'all, els rostres que desafiaven la policia en una manifestació, els eslògans, la llibertat sexual i la calor.

El gener del 1988 vaig tornar a Barcelona per escriure aquest llibre. M'hi vaig estar tot l'any i el 1989 hi vaig passar tres mesos més. La gent em preguntava si la ciutat havia canviat; alguns d'aquests canvis eren evidents, com els noms dels carrers, que ara només estaven escrits en català. S'hi produïen més delictes, però jo encara no n'estava segur del tot. El darrer diumenge de setembre del 1988, l'últim dia de les Festes de la Mercè, les quals no s'havien celebrat durant l'època de Franco, em vaig sentir prou a gust a la ciutat, altre cop a casa, per mirar detingudament al meu voltant, prendre apunts i, potser, fer valoracions.

Aquell matí, amb prou feines si et podies moure, a la Rambla; el carrer era ple com un ou, com sempre ho havia estat, però el tros que s'estenia entre el port i el Gran Teatre del Liceu s'endevinava més tronat que abans. Tenies la sensació que gent que hauria de ser a la presó es passejava amb tota la llibertat del món, una sensació que la policia podia escombrar en qualsevol moment.

Aquella era la zona on Picasso va trepitjar fort durant els anys que va viure a la ciutat; la zona on George Orwell, el maig del 1937, va observar, fascinat, com la gent aixecava barricades a tot córrer i amb molta traça. Ara els homes s'estaven palplantats, mirant i esperant mentre, al voltant, els venedors ambulants venien joies i catifes, cassets barates i roba índia.

La Rambla va començar sent un rierol, un riu estacional el llit del qual s'usava, durant l'estació seca, com a calçada. Al segle XIV, a mesura que la ciutat es va anar expandint, la Rambla va quedar enclosa a l'interior de les noves muralles, i després, al segle XVIII, es va desviar i va esdevenir el carrer que Federico García Lorca desitjava que s'estengués per sempre. Alguns dels seus edificis daten del segle XVIII: el Palau de la Virreina, a prop del mercat, es va construir durant la dècada del 1770, com també la casa March, més avall i a l'altre costat de l'avinguda. La majoria, però, són del segle XIX, inclòs el Gran Teatre del Liceu, aixecat el 1847 i reconstruït el 1861 i el 2000, després de dos incendis.

Es van construir uns quants edificis seguint l'estil pel qual la ciutat es va fer famosa més endavant: fent servir rajoles, mosaics i motius florals, barrejant imatges medievals amb el llenguatge del moviment

modernista, amb ornaments i color a les façanes. L'antiga Casa Figueres, per posar un exemple, es va aixecar l'any 1902 i ara, restaurada, torna a ser l'emplaçament d'una pastisseria.

A l'altre costat de l'avinguda, un dels bancs ha comprat i restaurat la Casa Bruno Cuadros, enllestida el 1885, amb tota la complicació del color i el guarniment subtil del seu original estil d'imitació japonesa. Aquests edificis, però, hi destaquen, a la Rambla; quan va arribar l'època en què es disposava de sumes importants per construir a Barcelona, la Rambla ja havia deixat d'estar de moda, i van prendre el seu lloc la rambla de Catalunya i el passeig de Gràcia.

L'ambient canvia un cop deixes enrere el Liceu i les rajoles acolorides dissenyades per Miró i fas cap al món més ferm i estable de les floristes. La gent camina de manera diferent, la roba és més elegant, ningú no es pregunta si ets una presa fàcil. Tot plegat és més relaxat a mesura que passes per davant de les parades dels ocellaires, en direcció cap a la plaça de Catalunya.

Com sempre, aquell diumenge hi havia cua fora l'Agut, el restaurant que hi ha darrere el passeig de Colom, al carrer d'en Gignàs. No ens podrien donar cap taula fins a les tres de la tarda, va fer-nos saber el propietari a dos quarts de dues. Vaig escriure el meu nom en una llista i vaig dir-li que tornaríem, després de quedar d'acord amb els meus companys que pagava la pena esperar.

L'amo és jove, potser encara no ha fet els trenta, però és formal i greu; es pren la feina seriosament. L'any 1976, el primer cop que vaig anar al seu restaurant, el seu pare en duia el pòndol. John McGahern ha descrit el comportament d'aquell home en un conte titulat *The beginning of an idea* («L'origen d'una idea»): «El *jefe* que estava atent a la més petita descurança, l'eixugamà roig i blanc a l'espatlla com una xarretera».

Cap a les tres, fora l'Agut hi havia molta gent; tothom es pensava que eren ells, els pròxims de la cua, i cada cop que l'amo sortia i cridava un nom de la llista hi havia sospirs i queixes d'enuig i desesperació per part dels que s'esperaven. Per fi ens va tocar a nosaltres. Quan ens vam asseure, la parella que hi havia a la taula del costat prenia un sorbet de llimona amb cava per damunt. El menjar tenia bon aspecte, la gent es-

tava animada i satisfeta, els cambrers no paraven de dur més vi i de cridar les comandes a la cuina.

La teca era típicament catalana. L'escalivada de l'Agut era molt bona: cebes i pebrots verds i vermells cuits al caliu i, tot seguit, pelats i macerats en oli. Després va venir un pollastre de pagès cuinat amb gambes, tot plegat servit en un plat de ceràmica d'aspecte antic, seguit de profiteroles per a postres.

A mesura que s'acostaven les cinc de la tarda, el restaurant es va anar omplint d'una sensació de pressa, d'una sensació expectant. Els cartells penjats per tot el centre de la ciutat anunciaven que el correfoc començaria a les set, animaven la gent que dugués roba vella i barret i demanaven a tots els que vivien en algun punt del circuit per on passarien els dracs i els dimonis que no llancessin aigua sobre els que hi prendrien part. «Respecteu els dracs i els dimonis», es llegia en un senyal. L'havien col·locat les autoritats.

Les Festes de la Mercè havien començat divendres amb un pregó de Josep Carreras, focs d'artifici a l'Ajuntament i concerts a les places de Ciutat Vella a les deu del vespre. Maria del Mar Bonet, que durant els anys setanta havia escrit en català una cançó ja clàssica contra la policia de Franco, i que havia estat detinguda i empresonada sota l'antic règim, ara havia estat contractada pel municipi perquè cantés davant de la catedral, tota embolcallada de llum, la façana punxeguda espectacular en contrast amb aquell cel tan clar. Va cantar en català cançons medievals dels trobadors, cançons dels segles XII i XIII, i, tot seguit, va interpretar peces del seu repertori, sobre l'amor i l'amistat i l'illa d'on provenia, Mallorca. Vaig alçar el cap una vegada, distret per alguna cosa al cel, i vaig veure una gavina que volava cap al pinacle de la catedral i hi planava entre tota aquella llum, amb les ales perfectament quietes. Hi va restar tanta estona que tothom va començar a adonar-se'n i d'entre la multitud es va aixecar un crit lleuger.

Dissabte, al capvespre, els gegants van ballar pel centre de Ciutat Vella seguint els redoblaments de tambors. Totes les poblacions dels voltants i tots els districtes de la ciutat tenien els seus propis gegants, i n'hi havia que els duien a Barcelona per les festes. Les cares dels gegants

eren precioses, d'una tranquil·litat i una serenor perfectes, mentre desfilaven pels carrers: reis, reines, moros, pirates, segadors, nobles d'ambdós sexes, d'una alçada superior als dos metres, tots fent voltes i corrent de tant en tant, fins que llavors s'aturaven perquè la persona que en carregava el pes pogués descansar i algú altre la pogués rellevar.

La nit de diumenge era el punt culminant. Seria una nit moguda. Era possible que t'empenyessin i caiguessis a terra, o que patissis cremades greus pels petards que anaven lligats als dracs i als dimonis. El rellotge s'havia endarrerit el dissabte a la nit, i a dos quarts de set, mentre la gentada enfilava cap a la plaça de Sant Jaume, ja començava a fosquejar.

De cap a cap de la plaça s'havien estès tot de cables carregats de petards; davant de l'entrada de l'Ajuntament s'hi havia construït un dimoni immens amb més elements pirotècnics. A la plaça hi havia unes quantes persones grans i infants asseguts a les espatlles dels pares, però la majoria eren gent jove, nois i noies repartits en grups nombrosos, tothom cofat amb barrets per defensar-se de les espurnes, els mocadors llestos per protegir-se els pulmons de la fumera de sofre.

Cinc minuts per a les set: ens esperàvem al marge de tot plegat, a distància del centre del perill real, no gaire lluny de la furgoneta que la Creu Roja havia conduït fins a la plaça. Ja era fosc i a les set va començar l'espectacle: tota la plaça va convertir-se en un núvol de sorolls eixordadors i de petites explosions, una filera de traques es va encendre i el soroll va passar brunzint per damunt nostre amb un ruixim d'espurnes. El dimoni que hi havia davant de l'Ajuntament es va encendre com si fos pres d'una descàrrega elèctrica. Al cap de cinc minuts ja s'havia acabat: la plaça era a les fosques, les primeres explosions i l'emoció havien cessat. Havia arribat l'hora de la desfilada.

Per un moment, durant els focs, quan el soroll de les explosions ressonava en els murs antics de la plaça de Sant Jaume, vaig recordar l'última vegada que havia sentit com aquella plaça tremolava per les detonacions. Els anys següents a la mort de Franco, aquell era un dels indrets on es reunien els manifestants, i era cap allí on la policia es dirigia en jeeps, carregada de porres, d'escopetes de bales de goma i d'altres armes. Vaig recordar aquella plaça els anys 1976 i 1977, la gentada

apinyada davant de l'Ajuntament demanant l'amnistia, la llibertat i l'autonomia, els comunistes, els socialistes i els nacionalistes units, cridant els mateixos eslògans. Vaig recordar la por que teníem quan la policia va carregar contra la gent de la plaça brandant les porres i com tothom arrencava a córrer cap a una de les sortides, que estava bloquejada, i el pànic i la cursa per dirigir-nos cap a una altra. Vaig recordar com, un diumenge al vespre, el 1977, no vaig deixar de mirar enrere mentre corria cap a la Via Laietana, i em vaig adonar que dos policies s'havien fixat en mi i que se m'acostaven. Vaig sortir rabent cap a Sant Just i allí em vaig esperar, tremolant de por. Vaig recordar un altre vespre clar, quan vaig veure a la plaça un grup de policies que apallissaven una noia a cops de porra, picant-li fort, amb passió i geni, una vegada i una altra. Tots vam restar a una distància prudent, preguntant-nos què havíem de fer, cap de nosaltres prou valent per intervenir-hi.

Durant els anys del govern de Franco, i dos anys després de la seva mort, en el mur que hi ha a la dreta de la portalada de l'Ajuntament hi havia una placa que feia saber als barcelonins que «*La guerra ha terminado*», és a dir, que la Guerra Civil s'havia acabat i l'«exèrcit roig» havia estat vençut. Fora aquesta porta, mentre érem a la plaça quinze anys després, apareixien dracs de totes les formes i mides, com si sorgissin de la gola de la mort, alenant foc i obrint-se pas a través de la gent. De vegades s'abraonaven contra la multitud, que cridava de terror i reculava a empentes per evitar les flames. Llavors, grups de joves arrencaven a córrer cap als monstres com si anessin a atacar-los i provaven de contenir-los mentre el dimoni o el drac intentava passar. Cada vegada que apareixia un nou monstre ferotge es desfermava un altre simulacre de batussa. No vam trigar gens a sentir-nos amb prou coratge i vam avançar cap al centre, on podríem veure emergir tots i cadascun dels dimonis, alguns dels quals eren immensos, plens d'escates, i d'altres de colors i fesomies feroces, tretes d'àlbums de còmic. Ens vam fer un lloc per poder córrer si cap d'aquelles figures decidia empaitar-nos.

Un rere l'altre van anar passant, una processó de criatures horribles i grotesques. Les persones que s'encarregaven de vigilar-los, els que els duien i els que en tenien cura, anaven tots carregats amb sacs de petards i estaven preparats per aturar-se sense avisar, col·locar-ne de nous als botafocs i encendre'ls ben a la vora de la gentada desprevinguda i nerviosa. La processó s'acabaria al passeig de Colom, i a les nou del vespre es dispararia a l'aire l'última gran exhibició de focs artificials, a l'estàtua de Colom, per commemorar el desè aniversari de la desfilada, la qual havia començat l'any 1979, quan la ciutat tot just començava a aixecar-se després del llarg domini de l'antic dictador.

Tan bon punt tots els monstres van haver sortit, vam tirar cap avall i vam tornar-nos a trobar amb la desfilada al passeig de Colom, on la gent jove de la ciutat va sortir-se amb la seva; es plantaven en grups sota els edificis pregant a la gent dels balcons que els llancessin aigua. «Aigua! Aigua!», bramaven en català, i cridaven d'alegria quan se'ls mullava a cops de galleda. Aleshores n'hi havia d'altres que corrien per reunir-se amb els afortunats que havien trobat un balcó disposat a satisfer els seus precs i tots feien gatzara sota aquelles dutxes d'aigua freda.

Ara atacaven els dracs i els dimonis amb més ferotgia i intentaven impedir que els que duien els petards avancessin. La desfilada, però, seguia endavant en direcció a l'estàtua que hi ha al final de la Rambla, sense gaires problemes, fins que els participants van començar a seure davant seu, mentre cridaven en català: «No passareu, no passareu». Els que duien les torxes els atacaven amb les seves guspires, i tot seguit va desfermar-se una batalla; una batalla de broma, però: en cap moment ningú no va perdre els estreps ni va copejar els oponents. Al final es va aconseguir que escampessin la boira just a temps perquè els dimonis poguessin arribar a l'estàtua de Colom i veiessin els focs d'artifici que es disparaven per damunt de la ciutat.

La música va començar a les deu. Per tercera nit consecutiva, uns quants grups tocaven a les places antigues i a la muntanya de Montjuïc, que mirava cap al port. La Rambla era plena com un ou, la gent baixava en bandada a l'estació de metro o enfilava cap a la plaça de Catalunya, tot passejant tranquil·la i ociosa, mentre esperava que els concerts comencessin.

A mà dreta hi havia la plaça Reial, de què tan malament es parlava i que té fama de ser la font de tots els delictes que ara es cometen al cen-

tre de la ciutat, l'indret freqüentat pels carteristes i els traficants de marihuana, la plaça on es troben els turistes i els lladregots i els rufians però que els barcelonins respectables defugen. La plaça es va construir seguint l'estil neoclàssic francès entre el 1848 i el 1860; l'any 1879, Antoni Gaudí en va dissenyar els fanals del centre, un dels primers encàrrecs que va tenir. S'hi ha afegit una font i també hi ha palmeres altes. Els matins assolellats d'hivern (a Barcelona el cel hivernal sovint és clar i assolellat), la plaça pot ser molt bonica, i quan arriba l'estiu s'hi pot fer una cervesa i menjar tapes fins passades les dues de la matinada. Això no obstant, el lloc és sòrdid. A principis de la dècada del 1980, el municipi va intentar netejar la plaça i ho ha seguit fent d'aleshores ençà, sense gaire fortuna, però. Més endavant, les autoritats hi van començar a programar concerts de jazz els diumenges a la nit; un arquitecte d'avantguarda va reformar-ne els edificis i corria la brama que tot un seguit d'escriptors i de cantants estaven a punt de traslladar-se a viure a la plaça d'un moment a l'altre. Malgrat tot, però, res de tot això no ha tingut cap mena d'impacte en el veïnat autòcton del lloc, que no ha canviat gaire des del 1975. Només cal que t'hi trobis per adonar-te que sembla que res no hagi de canviar mai, a la plaça Reial.

Sigui com vulgui, aquella nit de diumenge de les Festes de la Mercè totes les cadires de les terrasses dels bars eren plenes. Per una vegada el pla funcionava: les classes mitjanes seien ben còmodament a la plaça Reial. El cambrer va dur-nos gots de cervesa, calamars a la romana i grills de llimona. Al nostre voltant, tot eren veus catalanes. Els mateixos catalans que havien deixat la plaça Reial als estrangers i als forasters hi havien tornat, havien tornat al centre de la ciutat que havien après a témer. Un temor que no tan sols havia aparegut uns anys abans, quan la venda d'heroïna a la zona s'havia estès com la pólvora, sinó també els anys següents a la guerra de Cuba, a finals del segle XIX, quan la pobresa era extrema; durant els anys posteriors a la Primera Guerra Mundial, quan hi havia molt d'atur i molta inquietud, i durant els anys de la Guerra Civil, quan els anarquistes van ocupar el centre de la ciutat.

Aquella nit de diumenge, els catalans també eren a la plaça de Sant Jaume, ballant els valsos vienesos que interpretava un grup. Allí hi havia més gent gran; cada generació semblava haver trobat el seu lloc, aquella darrera nit de les festes. A la plaça del Rei, tot girant per la cantonada, la música era més moderna i més moguda, i allà es trobava la gent que estava més a l'última, la gent que, més tard, aniria cap als locals més trencadors i que ara, palplantada al bell mig d'aquella plaça del segle XIV, es balancejava suaument tot seguint la música.

Al xamfrà, un bar, un cau vell amb finestres al pis de dalt que donaven a la plaça, ara era mig buit, tot i que la nit era calorosa i a fora la plaça era plena. En general, als catalans i als barcelonins no els interessa gaire l'alcohol, en comptades ocasions es prendran més d'una copa en un bar, i sovint en tindran prou amb una coca-cola, que els durarà tota la nit.

La música seguia sonant de cap a cap de la ciutat. Divendres a la nit, cent vuitanta mil persones van assistir al concert gratuït de rock a Montjuïc i avui n'hi tornava a haver cent mil; unes hores abans, aproximadament unes altres cent mil havien vist els dracs i els dimonis del correfoc, i durant tot el cap de setmana la mateixa xifra de nanos havien participat en diferents activitats organitzades a la ciutat, totes pagades per l'Ajuntament. No hi havia hagut detencions ni baralles. Ara la ciutat s'havia estabilitzat, estava en pau. A punt d'arribar la mitjanit, les places eren plenes de gent. Barcelona s'ho passava bé.